

TIBBIN KÜLTÜR TARİHİ ÇERÇEVESİNDE HEMŞİRE ÜNİFORMASININ EVRİMİ

Nurse Uniforms' Evolution as Part of Medicine Cultural History

Sibel Öner Yalçın¹
Serap Torun²
Funda Gülay Kadioğlu³

¹Academic Staff, Çukurova University Adana Health High School, Dept. of Nursing

² Assist. Prof, Çukurova University Adana Health High School, Dept. of Nursing

³ Assist. Prof, Çukurova University Medical Faculty, Dept. of History of Medicine and Medical Ethics

ÖZET

Üniforma, onu giyen kişilerin özel bir grubun üyesi olduklarını gösteren bir semboldür ve herhangi bir başka giysiye göre, onu giyen kişinin daha çok göz önünde bulunmasına neden olur. Üniformanın sembolik anlamı aslında o gruba üye olan bir bireyin belirli normlara uyduğunu ve bir gruba ait temel beceri ve değerlere hâkim olan standart rolleri sergileyeceğini vurgular. Hemşirelik mesleği açısından üniforma, hemşirelerin merhametli olduklarına ve bir başkasının bakımı için gerekli bilgiyi kendilerinde bulundurduklarına dair sözsüz özel bir anlam ifade etmektedir.

İlk hemşire üniformaları, rahibelerin kıyafetlerinden esinlenilmişti ve XIX. yüzyıl öncesinde orta sınıfa mensup kadınların günlük giysileriyle benzerdi. Bu üniformaların ilk örneklerinin boyları uzundu, kolalıydı, çıkarılabilir yakası-mağnetleri vardı ve sıklıkla üniformayı kaplayan uzun bir pelerini bulunuyordu. XIX. yüzyıl süresince hemşirelerin eğitim aldıkları kurumlara bağlı olarak üniformanın stilinde önemli değişiklikler meydana geldi. Özellikle yönetmeliğe uygun üniformalar, XIX. yüzyılın sonuna kadar, hemşirelik okullarının ayırt edici bir işareti olmaya başladı. XX. yüzyılda ise üniformalar daha fonksiyoneldi; güncel modanın eğilimlerini takip ediyordu, rahatlığa odaklanmıştı ve geleneksel hemşire üniformaları artık geçmişte kalmıştı.

Bu çalışmada tarihsel açıdan, hemşire üniformasındaki değişimler ve bu değişimlere zemin hazırlayan faktörler incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Üniforma, Hemşire Üniforması, Hemşire Üniformasının Tarihi

ABSTRACT

Uniform is a symbol that identifies those who wear it as a member of a specific group and it makes the wearer's status much more visible than other types of dress. This symbolic statement means that an individual will adhere to the certain norms and standardized roles mastered the essential group skills and values. For the profession of nursing, uniform implies a nonverbal specific statement that nurses are merciful and have the knowledge to care for others.

The first nursing uniforms were derived from the nun's dress, and before the 19th century, it was similar to the middle class-woman's housedress. Early uniforms were long, usually stiffly starched, and detachable collars-cuffs and often included a long cape that would cover the uniform. During the 19th century, major changes occurred in the style of the uniform depending on which educational institution the nurses belonged to. Especially, the regulation uniforms became a distinguishing mark of nursing schools by the end of the 19th century. In the 20th century, the uniform became more functional, followed fashion trends, focused on comfort and traditional nurses' uniforms were a thing of the past.

In this study, changes in nurse uniform and the factors that set ground to these changes have been examined from a historical perspective.

Keywords: Uniform, Nurse Uniform, History of Nurse Uniform

GİRİŞ

Aynı işi yapanların giydiği bir örnek giysi olan üniforma, mesleki bir simge olma özelliğini taşır. Ancak sağlık çalışanlarının üniforma giymesi salt simgesel değil, sağlık uygulamaları sırasında olası kontaminasyonların önlenmesine katkıda bulunması nedeniyle, aynı zamanda işlevseldir. Sağlık çalışanlarının üniformaları dönemden döneme, ülkeden ülkeye değişiklik göstermektedir. Sağlık meslekleri arasında, üzerinde en çok görüş belirtilen ve geçmişten günümüze en çok değişim geçiren üniformaya sahip olan meslek ise hiç kuşkusuz hemşireliktir. Tıbbın evrimsel sürecinde, hemşire üniformalarının sıkça değişime uğramasının temelinde, mesleğin iç belirleyicilerinden çok din, savaş, siyaset gibi dış belirleyicilerin daha etkin unsurlar olduğu görülmektedir.

BATIDA HEMŞİRE ÜNIFORMASINDAKİ DEĞİŞİMLER

Hemşirelik tarihine ilişkin kaynaklarda, merhamet ve yardım etme ekseninde varlık gösteren bu mesleğin öncüllerinin, muhtaç-kimsesiz-hasta kişilere yardım etmeyi tanrısal vazife addeden rahip ve rahibeler olduğuna dikkat çekilmektedir.¹

Resim 1. Decones St. Marianne Cope, 1883.

Rahip ve rahibeler ait oldukları tarikatın ön gördüğü kıyafetleri giyerek hem bir zümreye ait olduklarının mesajını vermiş hem de hayırseverlik bağlamında hasta bakımı yapmıştır. Dolayısıyla rahibelerin standart giysileri "hemşire üniforması" olgusunun şekillenmesinde önemli rol oynamıştır. En tanınan ve en uzun ömürlü bakım grubunu oluşturan Saint-Vincent de Paul rahibelerinin üniformaları robadan kalın bir ipe bağlanan siyah renkli bir elbiseyle -hemşirelikte kep giyme geleneğinin temellerini oluşturan- başı tamamen kapatan önü siperli bir örtüden ibaretti (*Resim 1*).^{2,3} Almanya'da 1836 yılında kurulan Kaiserwerth Decones Enstitüsü'nün yöneticisi olan rahip Theodor Fliedner, hasta bakımı yapan kadınların standart bir üniformayla düzgün ve ağırbaşlı görünmelerinin, gerekli saygıyı kazanmaları için şart olduğunu savunmaktaydı.^{1, 3, 4}

Hasta bakımını formel eğitimle profesyonel bir meslek haline getirmeyi başararak hemşirelikte yeni bir dönem açan Florence Nightingale, 1851 yılında Almanya'da Kaiserwerth'de Fliedner ile birlikte çalışmış ve hasta bakımı yapan kişileri gözleme fırsatı bulmuştur. Bu gözlemlerinin bir sonucu olarak, mesleğin toplumda daha çok kabul görüp, talep edilebilir hale gelmesi için hemşire üniformasının gerekli olduğunu fark etmiştir.⁴ Florence Nightingale'in hemşirelik anlayışında karşımıza çıkan dini kuralların ve askeri disiplinin yansımaları, geliştirdiği üniforma düzeninde de kendini göstermiştir.^{3,5,6} Bu yansıma Nightingale ve hasta bakım ekibinin Kırım Savaşı sırasında hemşirelik hizmetlerinin ayırt edilmesi ve hemşirelerin tanınabilmesi için ciddi bir üniforma düzeni ile çalışmalarına neden olmuştur.^{3,4} Nightingale'in savaştaki bakım ekibi rahibeleri, İngiltere hastanelerinden toplanan, toplumun "ahlaken düşük" olarak nitelediği kadınlardan ve geri plan hizmetlerini yapan aşçı ve temizlik elemanlarından oluşmaktaydı.⁷ Savaş sırasında hemşireler, orta sınıf bir ev hanımının giysilerine yakın olarak tasarlanan gri uzun bir elbise ve başı tamamen kapatan

bir başlıktan oluşan üniformalar giymiştir. Savaş sonrası üniforma arayışına gidilmemiş; bu giysi öncü üniforma olarak kabul görmüştür. Nightingale'in savaştaki hizmetlerine minnet duyan ve kendisini ödüllendirmek isteyen İngilizlerin oluşturdukları fonla kurulan ve yönetimi kendisine bırakılan "Nursing Training School" un ilk öğrencilerinden biri olan Euphemia Miss Vanrensselaer ise yeni bir hemşire üniforması tasarlamıştır.⁸ Tasarlanan bu yeni üniforma başlangıçta koyu gri renkli, uzun etekli bir elbise ile kepten oluşturulmuş; sonradan bu kıyafete bir önlük eklenerek, uzun elbise-kep-önlük üçlüsü XIX. yüzyıla ait hemşire üniformalarının karakteristiği haline gelmiştir.⁴ Bu üniforma oldukça uzun ömürlü olmuş ve yirminci yüzyılın sonlarına kadar birçok ülkede hemşireler benzer üniformaları kullanmaya devam etmiştir (Resim 2,3).

Florence Nightingale'nin yetiştirdiği hemşirelerden biri olan Dorothea Dix, Amerika'da Sivil Savaş sırasında hasta bakımı hizmetlerinin denetleyicisi olarak görev yapmıştır. Savaş sırasında hemşirelerin imajının iyileştirilmesine katkıda bulunan ve 35-50 yaşları arasında, ağırbaşlı, anaç, eğitilmiş kadınların hemşirelik hizmeti yapmalarını sağlayan Dix ve ekibi üniforma olarak Florence Nightingale geleneğini sürdürmüştür.⁴

Avrupa'da XIX. yüzyıl sonlarında yeni kurulan hastaneler hemşirelik hizmetlerini karşılamak üzere kendi bünyelerinde hemşirelik okulu açarak Florence Nightingale'in prensipleri doğrultusunda hemşire yetiştirmişlerdir. Bellevue Hospital'da 1873'te açılan hemşirelik okulu bunun ilk örneğini oluşturmuştur.⁹ Bu okullara, orta sınıftan kadınlar ilgi göstermiştir. O zamana kadar genellikle üst sınıftan kadınların organize ettiği hasta bakımı işlemlerini diğer sınıflardan kadınların da yapabileceğinin görülmesiyle hemşirelikte sınıfsal ayrımcılık da kısmen ortadan kalkmıştır.⁴ Hijyen, çevre temizliği gibi kavramlar XIX. yüzyılın sonlarında tıp uygulamaları içinde yerini almaya başlamıştır. Özellikle toplum sağlığı hizmetlerinde hemşireler bulaşıcı hastalıklarla yoğun mücadele vermiş; hemşireliğin profesyonel bir meslek olma yönündeki çabalarını halk da desteklemiştir.⁴ Yeni açılan her hemşirelik okulu üniforma olarak kendilerine has farklı renklerden oluşan giysileri tercih etmiştir. Az bir ücret karşılığında hastane tarafından temin edilen bu üniformalar, patiska kumaştan, kolları manşetli uzun elbise, önlük ve terlikten oluşmuştur.

Resim 2. Öğrenci hemşire, İngiltere, 1900.

Resim 3. Öğrenci hemşire, Türkiye 1992.

Ancak çabuk kirlenmesi, düzensiz görünümü ve temizliğinin zor olması gibi nedenlerle bu üniformalardan çabuk vazgeçilmiştir. Ayrıca hemşireler kendilerini "hizmetçi-köle" gibi gösterdiğini ve yaptıkları hizmetin karşılığında üst sınıf kadınlarla eşit haklara sahip olmalarına engel olduğunu düşündükleri bu kıyafetleri kullanmak istememiştir. Tepkiler üzerine yeniden tasarlanan hemşire üniforması mavi ya da gri elbise üzerine beyaz önlükten ve beyaz kepten oluşmuştur.^{4,9} Kepler zaman içinde başörtüsü şeklinden çıkarılıp, başın üzerinde duran saç kavrayan bir biçime dönüştürülmüştür. Bu değişimdeki ana unsur, formel eğitimin yaygınlaşmasına bağlı olarak kilisenin hemşirelik mesleği üzerindeki etkisinin azalması, dolayısıyla başörtüsü gerekliliğinin ortadan kalkmasıdır.

Mezuniyet sonrasında okulların farklı model ve renklerden oluşan öğrenci hemşire üniformalarının yerine temizliğin ve sterilitenin sembolü olarak kabul edilen beyaz renk üniformalar 1940'dan itibaren daha çok tercih edilmiştir.^{4,9,10} Beyaz üniformalar kiri çabuk göstererek sık yıkanması gerektiğinden enfeksiyon kontrolü açısından da tercih edilmiştir.¹ Hemşirelerin üniforma düzeni, çalıştıkları kurumların yöneticileri tarafından belirlenmiştir. Üniformaya yönelik müdahaleler yalnızca hastane içi ile sınırlı kalmamış, genel olarak çalıştıkları hastanelerin lojmanlarında kalan hemşirelerin, sokağa çıktıklarında giyecekleri kıyafetler bile yine hastane otoriteleri tarafından belirlenmiştir.³

Uzun yıllar hemşireliğin simgesi haline gelen kepler, hemşirelik okullarında öğrencilik sırasında bantsız olarak kullanılmış; şekilleri itibarıyla ait oldukları okulu simgelemiş; kep giyme törenleri Florence Nightingale'in de anıldığı bir ritüel şekline dönüşmüştür (*Resim 4*).⁴ Geleneksel hale gelmiş olan bu ritüel ülkemizde de 2000'li yıllara kadar uygulanmıştır (*Resim 5*). Hemşire yetiştiren her okul, aidiyet duygusu nedeniyle kendi kep ve üniformasıyla gurur duymuştur. Mezun hemşirelerin mezuniyetlerinin simgesi olarak keplerinde siyah kadife bantlar kullanılmıştır. Bazı kaynaklara göre bu siyah bantlar Florence Nightingale'in yasını simgelemiştir. Avrupa'daki hemşirelik okullarında 1916'dan itibaren keplerin üzerindeki bantların rengi her okula özgü olarak farklılaşmış, siyah dışında renkler de kullanılmıştır. Başlangıçta saçı kavrayacak veya kapatacak şekilde tasarlanan kepler, 1950'lere gelindiğinde özellikle kısa saçlı hemşireler için gereksiz ve hareketleri engelleyen, fonksiyonu olmayan bir parça olarak eleştirilmeye başlanmıştır. Ancak, otoriteler hemşire olgusunun en önemli parçası saydıkları keplerden kolay vazgeçmemiştir.⁵ Keplere yönelik eleştiriler 1980'li yıllarda öncelikli olarak Amerika Birleşik Devletleri tarafından dikkate alınmış; enfeksiyon komitelerinin araştırmaları neticesinde enfeksiyon kaynağı olduğunun saptanması üzerine, kepin üniformadan çıkarılması yönünde ilk adımlar atılmıştır. Bugün dünyada kep kullanan hemşirelerin sayısı giderek azalmaktadır.⁴

Resim 4. St. Joseph Hastanesi kep giyme töreni, 1948.

Resim 5. Adana Sağlık Meslek Lisesi kep giyme ve mezuniyet töreni, 1991.

Üniformaya yönelik bu değişimlerde XX. yüzyılın başlarında ABD'de başlayan sosyal reformlar da rol oynamıştır. Kadınların toplumsal rolleri belirginleşmiş ve feminist akımların etkisiyle hemşireler profesyonellik adına toplumda iyi bir yer edinmiştir. Aynı dönemde Amerika'da erkeklerin hemşirelik mesleğine yaygın olarak katılması, hemşirelerin giyim tarzındaki değişim ihtiyacını ortaya koyan diğer önemli unsurlardan biridir.⁴ Erkek hemşireler, daha önceden sadece ameliyathane ve doğum salonu çalışanları tarafından giyilen ve "scrubs" olarak adlandırılan, V yakalı tunik ve pantolondan

oluşan kıyafetleri yeğlemiştir (Resim 6).¹⁰ Günümüzde “scrubs”lar her iki cinsiyetteki hemşire grubu tarafından da rahatlığı, ucuzluğu, kolay temizlenmesi ve kolay ütülenmesi gibi nedenlerle tercih edilmektedir. Hemşire üniformasında modaaya uygun, rahat ve kullanışlı üniformalara yönelim giderek artmaktadır.⁴

TÜRKİYE’DE HEMŞİRE ÜNİFORMASINDAKİ DEĞİŞİMLER

Resim 6. “scrubs” olarak adlandırılan, V yakalı tunik ve pantolondan oluşan kıyafetler

Türkiye’de hemşireliğin kısa bir geçmişinin olduğu kanısının aksine, ülkemizde hemşirelik hizmetleri yazılı kaynaklara göre daha eskilere dayanmaktadır. Altıntaş’a göre 1876’da yayımlanan “Bimarhane Nizamnamesi” adlı yazılı belgelerde 1293’de kadın hastabakıcılardan “inas hademe” olarak bahsedilmiş ve görevleri ve üniforma düzenleri belirtilmiştir. Inas hademelerin “yeldirme (başörtüsü ile birlikte giyilen hafif üstlük), başörtüsü, gömlek, önlük, don (ayak bileklerine kadar uzanan içlik), entari, hırka, çorap, iskarpin, arkalı terlik veya merkep (sarı meşinden yapılmış bir çeşit ayakkabı)” giydikleri belirtilmiştir. Bu bilgiler o dönemde de hastabakıcıların bir üniforma düzeni olduğunu göstermektedir. 1865 Salnamesine göre Lebibe Hanım, Nesibe Hanım ve Hafize Hanım askeri tıbbiyedeki kliniklerde bu üniforma düzeni ile görev yapan hemşirelerdendir.¹¹

Osmanlı’nın son dönemlerinde hastabakıcı hanımların giydiği üniformalar da Batıdaki örneklerinden çok farklı değildir. Hasta bakımı yapanların üniformalarında dinsel ve toplumsal faktörler etkili olmuş, tıpkı batıdaki hemşireler gibi uzun etekli elbise, başı tamamen kapatan örtü ve önlük kullanmışlardır.¹¹ Farklı olarak Batıda koyu renk tercih edilirken Osmanlı’da ulaşılan kaynaklarda beyaz renkli elbiseler göze çarpmaktadır.¹¹ Etkisi tam olarak bilinmemekle birlikte “Elbiselerden beyaz olanları giyin. Çünkü onlar en hayırlı giyeceklerinizdir” hadisi Osmanlı döneminde hemşirelerin dini hükümler gereği beyaz renk tercihlerini açıklamakta yardımcı olabilir.¹² Hasta bakım hizmeti sırasında daha çok beyaz renk üniforma giyen hemşireler, diğer ülkelerdeki gibi sivil hayatlarında da özel olarak tasarlanan kıyafetlerle dolaşmıştır.¹³

Balkan Savaşı yıllarında ülkemizde hemşirelik hizmetlerinde önemli gelişmeler olmuştur. Cephe ve cephe gerisinde yaralı ve hasta bakımında yeterli ve yetkin kişilerin olması gerekliliğinin bilincinde olan Dr. Besim Ömer Paşa’nın gayretleriyle hemşirelik eğitimi, 1912’de Hilal-i Ahmer bünyesinde gönüllü hastabakıcılık kurslarıyla yaygınlaşmaya başlamıştır.¹⁴ Bu başlangıçta Besim Ömer Paşa’nın 1911’de İngiltere’de düzenlenen Kızılhaç Kongresi’nde Florence Nightingale ile tanışmasının; onun zarafetinden ve ülkesindeki saygınlığından çok etkilenmiş olmasının önemi büyüktür. Gönüllü hastabakıcılık kursu ülkenin içinde bulunduğu zor şartlar nedeniyle, ülkesine hizmet etmek isteyen şehrin ileri gelen ailelerinden yardımsever 30 gönüllü kadın ile başlamıştır (Resim 7-8).^{11,14} Cumhuriyetin ilk hemşire okulu olan, 21 Şubat 1925’te İstanbul’da açılan Kızılay Özel Hemşire Okulu’nda, müdür vekili olarak

görev yapan Esmâ Deniz'in çabalarıyla, hemşirelik öğrencilerinin dış giyimlerinde başlarına örttükleri 'peçe' yerine 'şapka' giymeleri sağlanmıştır.¹⁵ Hemşireler Kılık-Kıyafet Devrimi sonrasında, "Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekâleti"nce 1939'da yürürlüğe giren Kıyafet Yönetmeliğinde belirtilen üniformaları giymişlerdir. Bu Yönetmeliğe göre hemşireler (hastabakıcı), kep, uzun kollu gömlek ve yerden 25 cm yükseklikte etek, çorap ve ayakkabı rengi ve üniformadaki cep sayısına kadar en küçük detayların dahi belirtildiği ulusal üniformaları giymişlerdir.¹⁶ Bu üniformalar Sağlık Bakanlığı tarafından temin edilmiştir (*Resim 9*).

Ülkemizde Sağlık Meslek Liselerinin 1958 yılında açılmasını takiben öğrenci hemşireler, yurtdışı emsallerinde olduğu gibi mavi elbise üzerine beyaz önlük giyip bantsız kep kullanmıştır (*Resim10*). Kep ve özellikle gece nöbetlerinde giyilen pelerin, çok uzun yıllar hemşire üniformasının ayrılmaz parçaları olmuştur. Özel sağlık kurumlarının yaygın olmadığı yıllarda devlet hastanelerinde ve devlet okullarında giyilecek olan üniformaların yönetmelikle belirlenmesine devam edilmiştir. 1973'de yayımlanan, Yataklı Tedavi Kurumları İşletme Yönetmeliği'nde hemşirelerin üniforma düzeni "kep, beyaz gömlek, boyu diz kapağının 10 cm. altında, önden pili kaşe etek ve beyaz ayakkabıdan oluşmalıdır" şeklinde belirlenmiştir.¹⁷

Genel olarak Batıda 1980'den sonra⁴, ülkemizde ise Tedavi Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nce Hemşirelik-Ebelik Danışma Kurulu'ndan 1997'de alınan görüş doğrultusunda, 2004'de yayımlanan "Hemşire Kıyafeti Hakkında Genelge" ile kep kullanımdan kaldırılmıştır. Hemşirelerin kep yerine yakalarında ayırıcı ve tanıtıcı özelliği daha geçerli olan; ismini, unvanını, görevini ve görev yerini belirten makul mesafeden okunabilir resimli kimlik kartı taşımalarının daha uygun olacağı yönünde 24.12.1997 tarihli tavsiye kararı alınmıştır.¹⁸

Ülkemizde, 2005'de pantolon şeklinde olan üniformaların giyilmesi serbest bırakılmış; 2007'de Hemşirelik Kanununda yapılan değişiklikle erkeklere de hemşirelik yapma hakkı verilmiştir.^{18,19} Hemşirelik eğitimi alan kız ve erkek öğrenciler 2013 itibarıyla, genellikle beyaz renkten oluşan pantolon, tunik ve spor ayakkabıları üniforma olarak giymektedir (*Resim 11*). Mezun olduklarında ise Batıdaki örnekleri gibi yaptıkları işe uygun olarak rahatlık sağlayacak farklı model ve renklerden oluşan üniformaları, spor ayakkabıları ya da hastanelerde giyilmek üzere üretilen terlikleri tercih etmektedirler.

Resim 7. Hilal –i Ahmer hemşireleri.

Resim 8. Hilâl-i Ahmer hemşireleri.

Resim 9. Yönetmeliğe uygun üniforma (Cumhuriyet Üni. T.F. Sağlık Meslek Lisesi mezuniyet töreni, 1986)

Resim 10. Cumhuriyet Ü. T.F. Sağlık Meslek Lisesi öğrencisi, 1985

YIRMİ BİRİNCİ YÜZYILDA HEMŞİRELER İÇİN ÜNİFORMA NE İFADE ETMEKTEDİR?

Üniforma, bir grup tarafından standart bir hizmetin verileceğini, hangi hizmetin kimden alınabileceğini, dolayısıyla kolay tanınmayı ve görevin yapılmaya hazır olduğunu gösteren bir semboldür.^{1,3} Hemşireler için geçmişten günümüze üniforma, profesyonellik ve statü belirleyen bir sembol, sadelik sağlayan bir giysi, enfeksiyon geçişlerini engelleyen bir araç olarak görülmüştür³. Günümüzde bazı görüşlere göre üniforma giymek, giyen kişilerin bireysel özelliklerini indirgeyerek, hasta ve hemşire arasında mesafe oluşturarak, hastaların kendini ifade etmesini ya da iyileşme süreçlerine olan katkılarını azaltmaktadır.¹

Üniforma giymekteki temel nedenlerden biri de, belli bir iş ile ilgili aynı algıyı oluşturmaktır.¹ Üniformalı bir hemşire ile karşılaşan kişilerin hemşirelere yönelik algıları geçmişte oluşmuş yargılarından ve beklentilerinden etkilenmekte ve değişiklik göstermektedir.^{1, 20}

Hemşireliğin Geçmişi Bugününü Nasıl Etkiliyor?

Genel olarak tarihsel bilgiler hemşireleri üniformalarıyla birlikte melek, cadı ya da hizmetçi

Resim 11. Ç.Ü. Adana Sağlık Yüksek Okulu Hemşirelik Bölümü öğrencileri, 2013

gibi göstererek çeşitli ironik algılar uyandırmıştır.^{1,20} Hemşire üniforması, bakım hizmeti verirken bazen bir hizmetçi, otoritesini kullandığında bazen bir cadı, uzun yıllar kadınlara özgü bir meslek olması nedeniyle bazen de cinsel temalarda kullanılmıştır.²¹ Bu algılar içinde olumlu olarak değerlendirilebilecek olan şüphesiz melek benzetmesidir. Oysa bir hemşire için beyaz üniforması nedeniyle melek olarak nitelendirilmek çok büyük bir sorumluluk getirmektedir. Melek sıfatı atfedilen hemşire, sonsuz sabır göstermek, sınırsız itaat etmek, boyun

eğmek, kapasitesi üstünde çalışmak ve acı çekerken bile güler yüzlü olmak zorunda bırakılmaktadır. Hemşire üniformasının çağrıştırdığı bu algılar hemşirelerin günümüzde üniformalarından kolay vazgeçmesinin nedenlerinden bazıları olabilir.

Daha önceleri, üniforma seçimleri ulusal düzeyde otoriteler tarafından belirlense de, bugünkü hemşirelerin üniforma tercihleri, işyerindeki eğilme, oturma, kaldırma vb. gibi bedensel hareketlerinde rahatlık sağlayacak olan model ve kumaşlardan yanadır.¹ Son 25 yıl içinde, tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de hemşire üniformaları büyük bir değişim geçirmiş ve üniforma standardı ortadan kalkmıştır. Geleneksel beyaz hemşire üniforması yerini rengârenk pantolon ve tuniklere bırakmıştır. Bu duruma neden olarak, hemşirelerin otonom bir meslek olma yönündeki çabaları, sağlık sisteminde özelleşme, erkeklerin hemşirelik mesleğine girişi, feminist akımlar ve modanın etkileri gösterilebilir.^{1,4} Konuya yönelik araştırmalar da hemşirelerin üniformaları dahil olmak üzere geleneksel rollerinden sıyrılıp otonomi sahibi olmak istediklerini ortaya koymaktadır.^{20,22} Splagley ve Francis'in 2006'da "ideal hemşire üniforması"ni tespit etmek amacıyla 908 hemşirenin katılımıyla gerçekleştirdikleri araştırmada, katılımcıların %63'ü üniformanın kumaşının kullanımı rahat, kaliteli, kolay temizlenen, dayanıklı; modelinin ise cepli ve moda uyumlu olmasını istediklerini belirtmiştir.¹ Üniformada renk tercihi konusunda yapılan araştırmalarda ise hasta ve hasta yakınları geçmişten gelen alışkanlıklar nedeniyle beyaz rengi daha çok benimsemiştir.²³ Lehna ve arkadaşlarının 1999'da öğrenci hemşirelerle yaptıkları araştırmada, üniforma hemşirelikte profesyonellik göstergesi olarak kabul görmemiş; kendine güvenen, yetkin, özenli, verimli, cana yakın, sevecen, güvenilir, empatik özellikler yeni nesil tarafından profesyonellik göstergesi olarak daha çok benimsenmiştir.⁵ Benzer bir çalışmada hasta yakınları hemşirelerin, güler yüzlü, işbirlikçi, kolay ulaşılabılır olmasının giydikleri üniformadan çok daha önemli bir profesyonellik göstergesi olduğunu belirtmişlerdir.²⁴ Çalışmaların çoğunda üniformanın renk ve şeklinin önemli olmadığı, rahatlık ve kolay temizlenebilir olmasının ön planda olduğu saptanmıştır. Bu konuya ilişkin ülkemizde yapılmış bir çalışmaya ulaşılamamıştır.

Günümüzde hemşireler kendi tercih ettikleri üniformalarla kendilerini daha rahat ve özgür hissetmektedir. Fakat bu durum bazı tartışmaları da beraberinde getirmektedir. Genel olarak insanlar bir sağlık kuruluşuna başvurduklarında, hizmet aldıkları kişilerin kimliklerini bilmek, yardım isteyebilecekleri bireyleri ayırt etmek istemektedir.³ Hemşirelerin standart bir üniformalarının olmaması hasta ve hasta yakınlarının, hatta hemşirelerin aynı kurum içinde birbirini kolayca tanımalarını zorlaştırmaktadır.⁴ Özellikle büyük hastanelerde hemşireler, doktorlar, teknisyenler, temizlik elemanları aynı tarz üniformaları giymekte; bu durum hastanın kendisine hizmet veren sağlık mensubununun mesleğini tanımasına engel olabilmektedir.^{1,10}

SONUÇ

Dünya genelinde olduğu gibi ülkemizde de uzun yıllar hemşire üniformalarının renk ve model seçimi ulusal düzeyde otoritelerce belirlenmiştir. Hemşireler üniforma giymenin gerekliliğine her dönemde inandıkları halde uzunca bir süre üniformanın model ve rengi konusunda bireysel tercihlerini dile getirememişlerdir. Bu nedenle XX. yüzyılın sonlarına kadar beyaz ya da mavi renkte elbise, kep, önlük ve pelerinden oluşan üniforma, tüm dünyada hemşire imajının en önemli belirleyicisi olmuştur.

Bilgi ve teknolojiyle desteklenen XXI. yüzyıl hemşirelerinin giyim tarzı, yapılan işe göre bireysel

rahatlığı sağlayacak model ve renklerden yana hızlı bir değişime uğrayarak şekilci ve tekdüze üniforma düzeninden uzaklaşmıştır. Bu durumun avantaj ve dezavantajlarının neler olabileceğine ilişkin halen akademik çalışmalar yapılmaktadır. Bu araştırmalardan elde edilen sonuçların da vurguladığı gibi, hemşirelerin mesleki yeterliliklerini sergilemeye yönelik girişimlerinde üniformalarından ziyade güler yüzlü, empatik ve insancıl yaklaşımları profesyonelliğin göstergesi olarak daha fazla önem taşımaktadır.

BİLGİ: VI. Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Günleri'nde (27-30 Mayıs 2009) poster bildiri olarak sunulmuştur.

KAYNAKLAR

1. Spragley F, Francis K. Nursing uniforms: Professional symbol or outdated relic?. *Nursing Management*. 2006;37(10):55-58.
2. Stimson JC. The nurse uniform. *The American Journal of Nursing*. 1936;36(4): 367-372.
3. Pearson A, Baker H, Walsh K, Fitzgerald M. Contemporary nurses uniforms history and traditions. *Journal of Nursing Management*. 2001; 9(3): 147-152.
4. Houweling L. Image, function and style: A history of the nursing uniform ,*American Journal of Nursing*. 2004;104(4):40-48.
5. Lehna C, Pfoutz S, Peterson TG, Degner K. Nursing attire: İndicators of professionalism?. *Journal of Professional Nursing*. 1999;15(3):192-199.
6. Winslow G R. From Loyalty to Advocacy: A new metaphor for nursing. *Hastings Center Report*. 1984;14(3):32-40.
7. Torun S. Kırım Savaşı'nda Hasta Bakımı ve Hemşirelik. Çukurova Ü. Sağlık Bilimleri Enstitüsü Deontoloji ve Tıp Tarihi Anabilim Dalı, Doktora Tezi (yayınlanmış) Adana, 2008;111.
8. Wolcott E. How to win patients: And influence relatives. *American Journal of Nursing*.1940;40(4):383-387.
9. The college of nursing:Evolution of nursing uniform. *The American Journal of Nursing*.1931;31(11):1259-1260. <http://www.jstor.org/stable/3410165>.Erişim Tarihi:09.01.2014
10. Burn, J. An experiment in white: One nurse's attempt to identify a profession by uniform *American Journal of Nursing*. 2006;106(3): 64-64.
11. Altıntaş A,Hatemi H. Türk Tıp Eğitiminin Önemli Adımları, Türkiye 'de hemşireliğin başlangıcı, CSA Global Publishing. 2006:166-177.
12. Tirmizi, Cenaiz 18,(994)Ebu Davud Tıbb 14, (3878) <http://www.hadis.resulullah.org/index.php?s=oku&id=2749>, Erişim Tarihi: 09.04.2013.]
13. Sarı N,Özaydın Z. Kadın hastabakıcılar ve Osmanlı toplumunda uyandırdığı yankılar, *Sendrom*.1992;4(8):6-15.
14. Sarı N,Özaydın Z. "Hilal-i Ahmer Hemşireleri".*Tarih ve Medeniyet*. 1995:29-35.
15. Erhan S, *Hemşirelik Tarihi*, İstanbul 1978:103.
16. Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekaleti Teşkilat ve Memurun Kanunu://www.bilgi-rehberi.com/kanunlar/kanun13017uc.html.Erişim Tarihi:12.05.2013
17. Sağlık Mevzuatı.Yataklı Tedavi Kurumları İşletme Yönetmeliği.2006:327-416
18. Hemşire Kıyafeti Hakkında Genelge.2004. http://www.istanbulsağlik.gov.tr/w/mev/mev_gen/tedavi_hiz/hemshire_kiyafeti_hakkinda_genelge.pdf.
19. Hemşirelik Kanununda Değişiklik. 2007. <http://www.memurlar.net/haber/72563>
20. MacFarlane ME. The professional nurse: with or without a uniform.
21. *Canadian Journal of Nursing Administration*.1990;3(3):14-17.
22. Jeffrey Alino.et al Perceptions of white uniform in the nursing profession. *Asian Scientific Journal*. 2012;4(1):14-27.
23. Helen K. Lafferty ,Lois E. Dickey, Clothing symbolism and the changing role of nurses, *Home Economics Research Journal*.2009;8(4) .
24. Bednarski D, Rosenberg P. Nurses' uniforms and perceptions of nurse professionalism, *Nephrology Nursing Journal*.2008;35(2):169.
25. Albert NM, Wocial L,Meyer KH, Na J, Trochelman K. Impact of nurses' uniforms on patient and family perceptions of nurse professionalism. *Nursing Research*.2008; 21(4):181-190.

KULLANILAN GÖRSELLERE AİT KAYNAKLAR

- Resim 1.** <http://blessedmariannecope.org/> <http://service.cua.edu/socialjustice/new-american-saints.cfm> . Erişim tarihi: 10. 07.2013.
- Resim 2.** http://dartmed.dartmouth.edu/fall05/html/beyond_nightingale_07.php. Erişim tarihi:24.06.2013.
- Resim 3.** Yazarların arşivinden
- Resim 4.** <http://www.flickr.com/photos/65359853@N00/5847773748/> Erişim tarihi:09.07.2013.
- Resim 5.** Yazarların arşivinden
- Resim 6.** <http://nationalnursingreview.com/2010/05/nursing-scrubs-medical-lab-coats-why-it-is-important/>. Erişim Tarihi: 11.07.2013
- Resim 7.** http://www.geliboluyuanlamak.com/haber_detay.php?haber_id=12 Erişim T: 25.05.2012.
- Resim 8.** Servet-i Fünûn, 23 Ocak 1913, Sayı 1129
- Resim 9.** Yazarların arşivinden
- Resim 10.** Yazarların arşivinden
- Resim 11.** Yazarların arşivinden